

Die evangelische Erlöserkirche von Jerusalem wurde am Reformationstag des Jahres 1898 im Beisein des deutschen Kaisers Wilhelm II. eingeweiht. Bereits 1869 hatte der osmanische Sultan dem preußischen Königshaus einen Teil des „Muristans“ als Baugrund geschenkt. Der deutsche Kaiser ließ die Erlöserkirche auf den Ruinen der aus der Kreuzfahrerzeit stammenden Kirche St. Maria Latina errichten, um deren Tradition aufzunehmen. Die im neuromanischen Stil gebaute Kirche ist heute das Zentrum der deutsch- und der arabischsprachigen sowie weiterer protestantischer Gemeinden in der Altstadt. Sie erhielt ihre heutige Ausstattung während der Renovierung in den Jahren 1970–1974. Das Medaillon in der Hauptapsis und die dort eingelassenen Glasfenster vermitteln noch einen Eindruck von ihrem früheren Gepräge.

Ausstellung

Die Ausstellung im mittelalterlichen Kreuzgang präsentiert Exponate aus der Geschichte der Erlöserkirche und des sie umgebenden „Muristans“ und beschreibt die Fragestellungen und die Arbeitsweise der Archäologen. Im Mittelpunkt des Interesses stehen die Funde aus den Zeiten Herodes des Großen, Jesus von Nazareth sowie der Kaiser Hadrian und Konstantin. Einen weiteren Schwerpunkt bildet die Geschichte des mittelalterlichen „Muristans“ und des damaligen Pilgerlebens. Der Gang „Durch die Zeiten“ endet folgerichtig mit der heutigen kirchlichen Arbeit von „Evangelisch in Jerusalem“ und weiterer protestantischer Gemeinden an diesem Ort.

כנסיית הגואל נחנכה ביום הרפורמציה ב-1898. בהשתתפותו של הקיסר הגרמני ווילהלם השני. כבר ב-1869 הוסלון העותומני העניק לבני המלוכה הפרוסי חלק משטח המוריסטאן לשם בנייה. הקיסר הגרמני הורה לבנות את הכנסייה על שרדי הכנסייה העתיקה סנטה מריה לטינה כדי להתחבר למסורתה הנוצרית אשר נבנתה בסיגנון ניאודרומי משמשת כמרזח קהילתי לקהילות דוברי גרמנית וערבית ולקהילות פטסטנטיות ונוספות בעיר העתיקה. בעבודות השיפוץ בשנים 1970–1974 נקבע עיצובה הנוכחי. מגדלון הפוך באפסיס המרכזית חולונות הווטראז' שבו, עדין משקפי העיצוב הראשוני של הכנסייה מסוף המאה ה-19.

The Protestant Church of the Redeemer in Jerusalem was inaugurated on Reformation Day 1898 in the presence of Kaiser Wilhelm II. The Ottoman sultan had already given the Prussian royal family some land in the "Muristan" in 1869. The Kaiser had the Church of the Redeemer built on the ruins of the crusade-period Church of St. Maria Latina in order to continue the tradition. The Neo-Romanesque church is now the headquarters of the German, Arabic and other Protestant communities in the Old City. Its current appearance dates back to the last renovations in 1970–1974. The medallion and windows in the main apse give one an idea of what the church originally looked like.

دشنـت كنيـسة الفـادي اللـوثـرـية فـي الـقدس فـي يوم الـاحـتفـال فـي ذـكرـى الـاـمـلاـتـ الـديـنـيـه عام 1898 بـحـضـور الـقيـصـر الـأـلمـانـي فـيـلهـيم الـثـانـي، حيث قد سـبق وـان اـهـدى السـلـطـان العـثمـانـي فـي عام 1869 العـائـلـة الـمـاـكـيـة الـبـرـوـسـيـة جـزـءـاً مـن «المـورـسـتـان» كـفـطـعـة أـرـض لـاقـامـة بـنـاء عـلـيـها، فأـقامـ الـقـيـصـر الـأـلمـانـي عـلـى هـذـه الـأـرـض وـفـوقـ اـنـقـاصـ كـنـيـسـة الـقـدـيسـه مـارـيـا الـتـي كـانـت قـائـمة فـي الـمـكـانـ فـي الـفـتـرـة الـصـلـبـيـة، كـنـيـسـة الـفـادي وـذـكـرـ اـهـيـاء لـلتـقـالـيد وـالـمـعـقـدـات الـدـينـيـة. وـتـعـتـبر الـكـنـيـسـة الـأـلـمـانـيـه، الـمـبـنـيـة بـالـأـسـلـوب الـنـيـورـومـانـيـ، مـركـزاً لـرـعـاـيـا طـائـفـ الـمـتـحـدـيـنـ بـالـلـغـه الـأـلـمـانـيـه - وـالـلـغـه الـعـرـبـيـه وـالـطـوـافـه الـلـوـثـرـيـه الـأـخـرـيـه فـي الـبـلـدـ الـقـديـمـهـ. اـكتـسـبت الـكـنـيـسـة شـكـلـهـا الـحـالـيـ بـعـدـ التـرمـيمـاتـ وـالتـجـهـيزـاتـ الـلـازـمـهـ الـتـي اـجـرـيـهـاـ فـيـ عـامـ 1974ـ 1970ـ. وـرـغـمـ هـذـهـ التـرمـيمـاتـ الاـ انـ الـكـنـيـسـة لاـ تـزالـ توـدـيـ حـادـ نـهاـذـهـاـ المـلـونـ وـمـيـدـالـيـهـ الـمـهـرابـ الرـئـيـسيـ منـ بـالـانـطـبـاعـ بـطـابـعـهـاـ الـلـاسـبـاـقـ.

معرض

المعرض في رواق الدير من القرون الوسطى يعرض معلومات عن تاريخ كنيسة الفادي والمورستان المجاور ويتحدث عن القضايا والتساؤلات وطرق عمل علماء الآثار. محور الاهتمام في المكتشفات التي تعود لفترات هيرودوس الكبير والامبراطور هادrian وقسطنطين. محور آخر يتمركز في العصور الوسطى، وتجارب الحاج حيذاك. وتنتهي في الزمن «بالاعمال الكنسية اليومية للوثريين في القدس - عروض ثانية في المكان».

Ausgrabung

Die unmittelbare Nachbarschaft zur Grabeskirche spielte schon bei den ersten archäologischen Forschungen während des Baus der Erlöserkirche eine entscheidende Rolle. Unterhalb des Mittelschiffs meinte man, die alte Stadtmauer aus der Zeit Herodes d.Gr. gefunden zu haben. Dieser Fund beendete den Streit über die Korrektheit der Lage von Golgatha im Bereich der heutigen Grabeskirche. Nun schien bewiesen, dass die Kirche zur Zeit Jesu außerhalb der damaligen Stadtmauern gelegen hatte. Bei den Nachgrabungen des DEI während der Renovierung der Erlöserkirche (1970–1974) zeigte sich aber, dass die aufgefundene Mauer lediglich die äußere Umgrenzung des Aphroditetempels aus der Zeit Hadrians und der später am gleichen Ort von Kaiser Konstantin erbauten Grabeskirche war. Ein zusätzlicher Tiefschnitt bis zum Felsboden bestätigte allerdings auf seine Weise die alte Annahme, dass das Gelände um die Erlöser- und Grabeskirche zur Zeit Jesu tatsächlich außerhalb der Stadtmauern lag. Von 2010 bis 2012 führte das DEI die konservierende Erschließung des Ortes durch.

הבר בזמנם נבניתה של כנסיית הגואל הקירבה לכנסייה
הבר היהיטה גורם משמעויה ביותר. מתחת לאולם
המרכזי של הכנסייה נטולת חומה שנחנשה בזמנו
כחומת העיר מתkopפת הורדוס. התגלית הזאת סיימה את הויכוח על
הנכון של גולגולתא (מקום צלייתו של ישו) במתמחה של כנסיית ה
חומה שנמצאה שימושה כהוכחה לכך שמתמחם כנסיית הקבר אכן
מחוץ לחומות העיר בתקופתו של ישו. בחפירות שנערכו על ידי המ
פרוטסטנטני לארכיאולוגיה DEI במסגרת עבודות השיפוץ (1970-1974)
התברר, שהחומה הנמצאת מתחת לכנסייה הייתה חלק מחומה אשר
הKİפה את המקדש לאלה אפרודיטי בימי הקיסר אדריאנוס ולאחר
מכן את כנסיית הקבר שהקיסר קונסטנטינוס בנה באותו המקום. חפירה
לעומק שהגיעה עד לסלע הטבעי, אישרה את ההנחה שהאזור מסביב
לכנסיית הגואל וכנסיית הקבר באמת היה מחוץ לחומות. מ-2010 ועד
2012 DEI ביצעה עבודות לפיתוח האתר לתיירות.

The significance of the close proximity to the Church of the Holy Sepulchre was already apparent during initial archaeological investigations when the Church of the Redeemer was built. Under the nave one believed that one had found the city wall from the time of Herod the Great, ending the controversy over whether or not Golgotha was located in the area of the Church of the Holy Sepulchre. It appeared to be confirmed that the latter church was located outside the city walls in the time of Jesus. New excavations by the GPIA during renovation work on the Church of the Redeemer in (1970–1974), however, showed that the wall was actually only the outer boundary of a sanctuary for Aphrodite dating to the Hadrianic period, over which Constantine built his Church of the Holy Sepulchre. A new shaft all the way to the natural stone did, however, confirm the older assumption that the area of the churches of both the Redeemer and the Holy Sepulchre were outside the city wall in the time of Jesus. The GPIA developed the site for tourist access from 2010 to 2012.

ل ubiquit في المنطقة المجاورة لكنيسة القيامة دوراً مهما وحاصلها في أوائل الابحاث الاثرية اثناء بناء كنيسة الفادي. اذ تم الاعتقاد بان ما تم اكتشافه اسفل صحن الكنيسة الحالية يمثل سور المدينة القديم لفترة هيرودوس الكبير، وادى هذا الاكتشاف الى انهاء الجدال القائم حول موقع الجلطة في محيط كنيسة القيامة اليوم. حيث قدم هذا الار� حينها البرهان الدال على ان الكنيسة في زمن المسيح كانت تقع اسوار المدينة، ولكن الحفريات التي قامت بها DEI خلال ترميم كنيسة الفادي في السنتين (1970-1974) اظهرت بان السور الذي تم اكتشافه الا سور خارجي فقط كان يحيط بمعبد افرو狄ت في عهد هادرس والذى يقع فيما بعد في نفس الموقع اثناء بناء القيسار قسطنطينية القيامة. ورغم ذلك الاكتشاف الا ان التنقيب من خلال الشقوق الحفرية الاضافية العميق الذى اقيم في الموقع وبلغ الارضية الصخرية يؤيد قبول الافتراضية القديمه بان موقع كنيسة الفادي - والقىامه كان في فترة المسيح خارج اسوار المدينة. وعملت DEI من عام 2010 الى عام 2012 الى ادخال الموضع وادراجه في

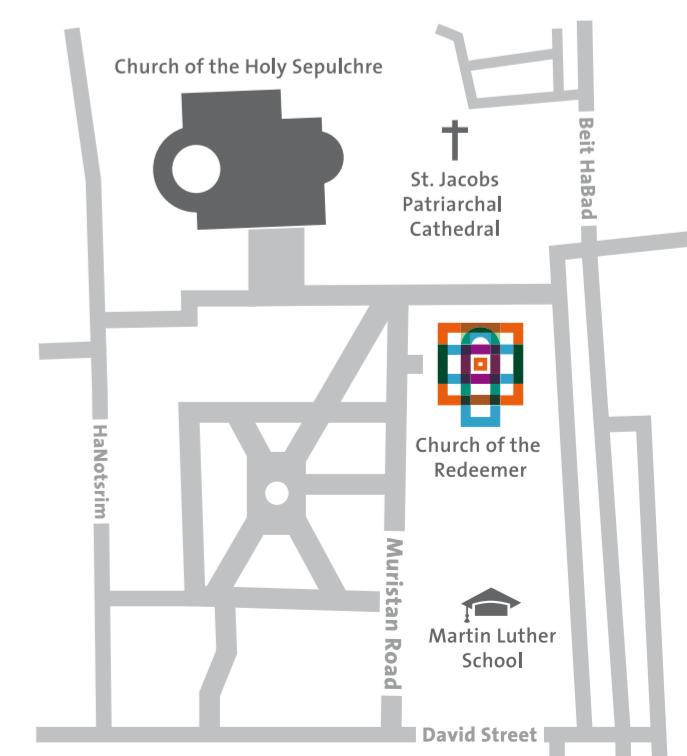
Turm

Der Turm der Erlöserkirche wurde nach einem Entwurf von Kaiser Wilhelm II. gebaut. Er bietet einen großartigen Rundblick über die Stadtviertel der Alt- und weite Teile der Neustadt. Man sieht den ehemaligen jüdischen Tempelberg, den heutigen Haram esch-Scharif mit dem Felsendom und der El-Aqsa-Moschee. Außerdem blickt man zum Skopusberg mit der Hebräischen Universität und zum Ölberg mit den Himmelfahrtskirchen, dem jüdischen Friedhof sowie dem „Auguste Victoria“-Krankenhaus. Auch das DEI befindet sich hier.

צרייח עריה כנסיות הוגאל נבנה על פי טויטה של הקיסר ווילhelm השני. הוא מציע נוף מרהיב על רובע העיר העתיקה וחלקים רחבים של העיר החדשה. ממנה ניתן לצפות על הר הבית, חארם אל שריף של היום, עם כיפת הסלע ומסגד אל אקצא. נוסף לכך, ניתן לראות את הר הכותפים ועליה האוניברסיטה העברית, את הר הזיתים והכנסיות לזכר סיפורה עלייתנו של ישו השמיימה, את בית הקברות היהודי ואת מתחם אוגוסטה-ייקטורייה שבו נמצא גם המכוון לאולגרא (אומן).

The tower of the Church of the Redeemer was built according to a plan by Kaiser Wilhelm II. It offers a wonderful panoramic view over the Old City and some parts of the new. From here you can see across the former Jewish Temple Mount, today the Haram al-Sharif with the Dome of the Rock and the Al Aqsa Mosque. You can also see Mount Scopus and the Hebrew University, as well as the Mount of Olives with the Church of the Ascension, the Jewish cemetery and the "Auguste Victoria" hospital. It houses the CPIA.

تم بناء برج كنيسة الفادي بعد تصميم مفتوح من قبل القيسار فيلهيلم الثاني. ويوفر البرج نظرة دائرية بانورامية رائعة على أحياء المدينة القديمة وأجزاء واسعة من أحياء المدينة الجديدة. إذ يرى المرء من هنا جبل الهيكل اليهودي السابق، ساحة الحرم الشمالي مع قبة الصخرة والمسجد الأقصى. إضافة إلى ذلك يشاهد المرء مسكونسون والجامعة العربية وجبل الزيتون مع كنائس الصعود، والمقلنسة، ومجمع اوغستا فيكتوريَا، حيث يتواجد هناك المعهد اللوثرى.

Danke
شکرا
Thank you
תודה

„Durch die Zeiten“ ist ein Projekt des Deutschen Evangelischen Instituts für Altertumswissenschaft des Heiligen Landes Partnerschaft mit dem Förderverein für das DEI e.V., der Evangelischen Kirche in Deutschland, dem Auswärtigen Amt der Bundesrepublik Deutschland, dem Land Brandenburg, der Fachhochschule Potsdam, der Evangelischen Jerusalem-Stiftung, der Evangelical Lutheran Church in Jordan and the Holy Land, dem Deutschen Archäologischen Institut, der Israel Antiquities Authority und dem Israel Museum.

Das Projekt wurde finanziert durch:

das Auswärtige Amt der Bundesrepublik Deutschland,
die Staatskanzlei und das Ministerium für Wissenschaft,
Forschung und Kultur des Landes Brandenburg,
den Förderverein für das DEI e.V.,
den Evangelisch-Kirchlichen Hilfsverein,
den Jerusalemsverein,
die Evangelisch-reformierte Kirche,
die Evangelisch-lutherische Landeskirche Hannovers,
die Evangelische Kirche in Hessen und Nassau,
die Evangelische Kirche von Kurhessen-Waldeck,
die Evangelische Kirche in Mitteldeutschland,
die Evangelische Kirche im Rheinland,
die Evangelische Landeskirche Schaumburg-Lippe,
die Evangelische Kirche in Westfalen,
die Evangelische Landeskirche in Württemberg,
die Evangelisch-Lutherische Landeskirche Sachsen,
das Bibelhaus Erlebnis Museum Frankfurt/Main und

Mit Ihrer Spende können Sie zur Pflege und zur Weiterentwicklung des Kindergarten- und Jugendhauses Münsterland e.V. beitragen.

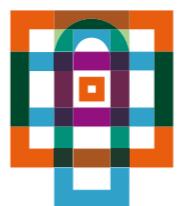
Deutsches Evangelisches Institut, EKK Hannover
Kontonummer: 300 660 060 | BLZ: 520 604 10
Förderverein für das Deutsche Evangelische Institut e.V.
Deutsche Bank

project website: church-of-the-redeemer-jerusalem.info

DURCH DIE ZEITEN

Die Erlöserkirche in Jerusalem
كنيسة القديس المخلص في القدس
Church of the Redeemer in Jerusalem
כנסיית הגואל בירושלים

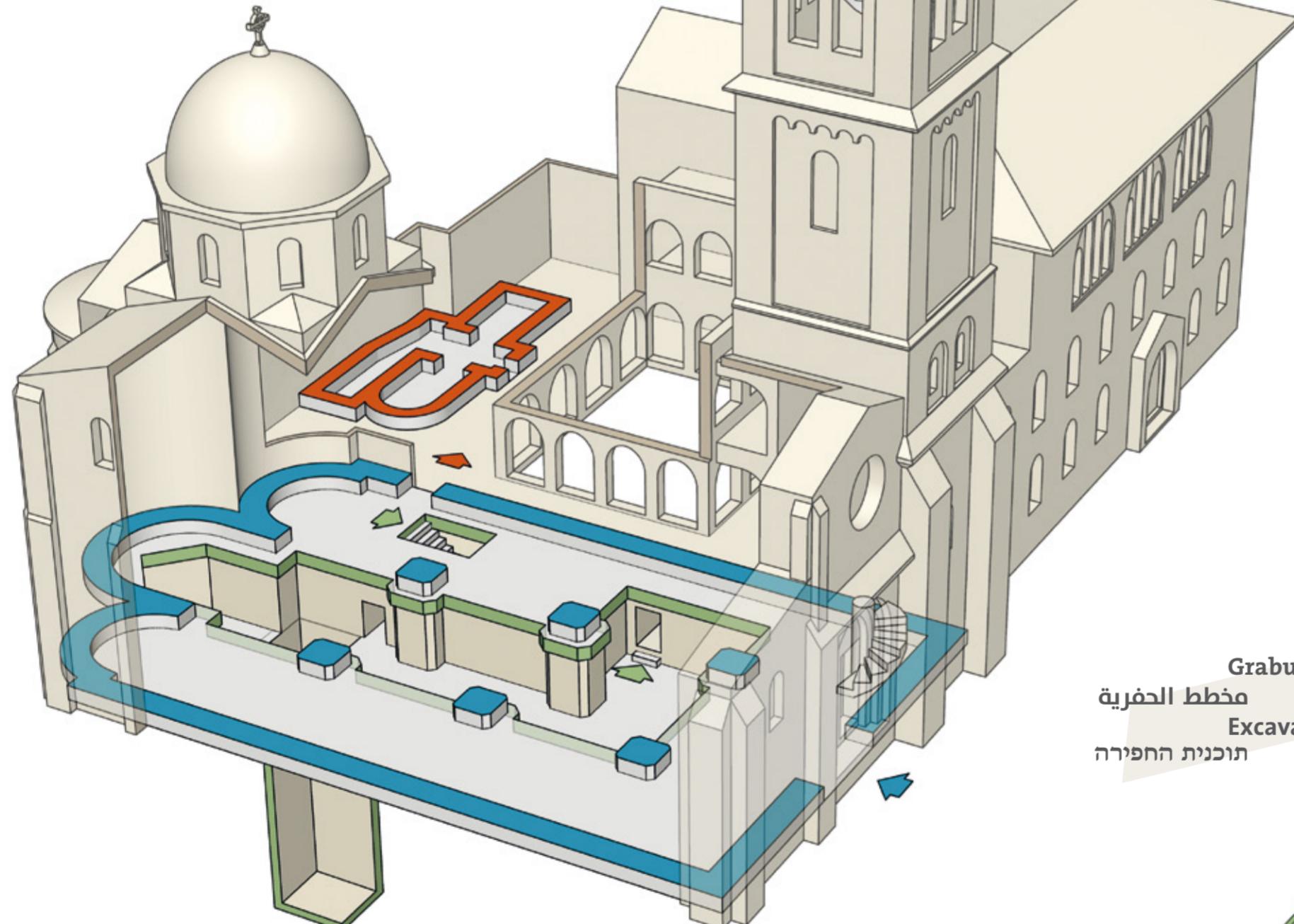

DURCH DIE ZEITEN

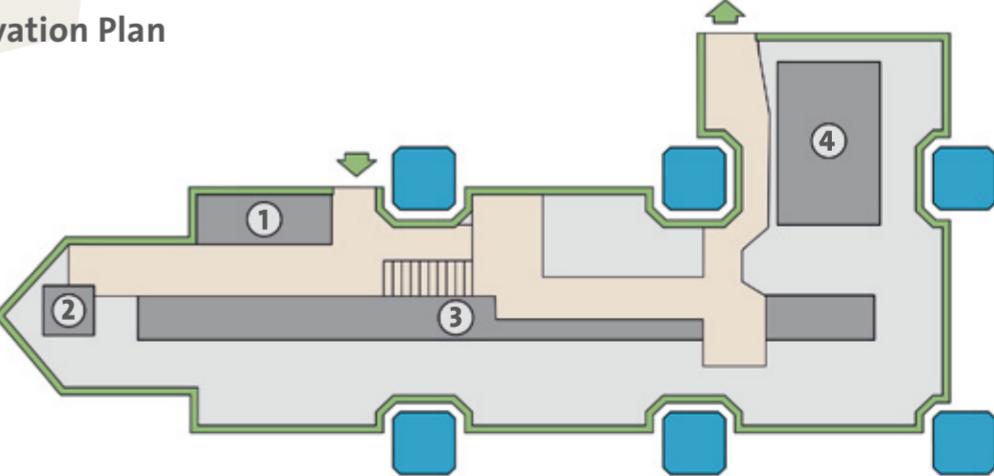
Die Erlöserkirche in Jerusalem
كنيسة القديس المخلص في القدس
Church of the Redeemer in Jerusalem
כנסיית הגואל בירושלים

STIFTUNGEN DER EKD IM HEILIGEN LAND
Evangelische Gemeinde Deutscher Sprache

Überblick
نظرة عامة
Overview
סקירה כללית

Grabungsplan
مخطط الحفرية
Excavation Plan
תוכנית החפירה

Willkommen!

Herzlich willkommen in der Erlöserkirche in Jerusalem. Die Kirche und die benachbarte Propstei gehören zur Evangelischen Jerusalem-Stiftung der Evangelischen Kirche in Deutschland (EKD). Neben der deutschsprachigen evangelischen Gemeinde sind hier auch die arabisch- und die englischsprachige Gemeinde der „Evangelisch-Lutherischen Kirche in Jordanien und dem Heiligen Land“ (ELCJHL) zu Hause. Die Erlöserkirche wurde an einem geschichtsträchtigen Ort erbaut.

Sie haben die Möglichkeit „durch die Zeiten“ zu gehen und unter dem Kirchenschiff archäologische Befunde bis hinein in die Zeit Herodes des Großen zu erkunden. Ein Museum im Kreuzgang hält weitere Informationen zur Geschichte der Stadt bereit. Vom Kirchturm bietet sich ein grandioser Ausblick über die Altstadt Jerusalems.

مرحباً بكم في كنيسة القديس المخلص في القدس. تعود ملكية الكنيسة والبناء المجاور إلى مؤسسة القدس اللوثرية التابعة للكنيسة اللوثرية في المانيا (EKD) ويضم المبني أيضاً إلى جانب الطائفة اللوثرية الناطقة بالألمانية (EKD) الطائفة العربية والطائفة الناطقة بالإنجليزية «الكنيسة اللوثرية في الأردن والأراضي المقدسة» (ELCJHL).
بنيت كنيسة القديس في موقع تاريفي زاخر بالآثار يعمدنا بالقيام بجولة «عبر الزمن» أسفل صحن الكنيسة الدالية لاستكشاف ماكتشفات الأثرية التي تعود لعهد هيرودوس الكبير والاطلاع على ماقدمه المتوف الموجود في رواق البر من معلومات اخرى عن تاريخ المدينة والحصول من على برج الكنيسة على اطلاله رالعه وخلافه على مدينة القدس القديمة.

مرحبا!

Welcome!

Welcome to the Church of the Redeemer in Jerusalem. The church and the neighbouring provost's precinct belong to the Protestant Jerusalem Foundation of the Protestant Church of Germany (Evangelische Kirche in Deutschland – EKD). Together with the German-speaking Protestant community, they are also home to the English and Arabic-speaking communities of the "Protestant-Lutheran Church in Jordan and the Holy Land" ("Evangelisch-Lutherische Kirche in Jordanien und dem Heiligen Land" – ELCJHL). The Church of the Redeemer was built on an historically significant site. Here you can walk "through the centuries" and explore, under the nave, archaeological remains going back to the time of Herod the Great. A museum in the cloister provides further information on the history of the city. From the church tower you have a wonderful view over the Old City of Jerusalem.

ברוכים הבאים!
בirlshlim. הכנסייה והבניין הכהן מוגדרים כבודה הגר-
מןית של ה (EKD) ולקיילות דוברי העברית והאנגלית של הכנסייה הפרוטסטנטית בירדן ובארץ הקודש (ELCJHL) ושוכנים לקרן יער-
שלים הרומיות של הנזירים פרוסטנטים במונימיה (EKD).
לטייל "דרך הזמן" ולגלוות מתחם עתיק של רצפת הכנסייה מעזבון א-ר-
כיאולוגיים עד לתקופת הורדוס המלך. המזיאון במבנה הסמוך לחצר
הנימית נתן סקירה על תלותיו ההיסטורית. מזרחה בסיסית הגואל ניתן
להנות מ视 נוף נוצץ נשימה של העיר העתיקה בirlshlim.

Adresse: Muristan Road, 91140 Jerusalem

Öffnungszeiten: Mo.–Sa. 9–12 und 13–15.30 Uhr
(das Museum ist samstags geschlossen)

Information: evangelisch-in-jerusalem.org
deiah.de

العنوان: طريق المورستان، 91140 القدس

وقت الدوام: الاثنين–السبت من الساعة 9–13 ومن الساعة 13–15.30
(يوم السبت يكون مختلفاً طوال اليوم)

المعلومات: evangelisch-in-jerusalem.org
deiah.de

Adress: Muristan Road, 91140 Jerusalem

Opening hours: Mon.–Sat. 9–12 and 13–15.30
(The museum is closed on Saturdays)

Information: evangelisch-in-jerusalem.org
deiah.de

כתובת: רחוב מורייסטאן, 91140 יirlshlim

שעות פתיחה: שישי – שבת 13:00–15:30 9:00–12:00
(בימי ראשון והgioון סגור)

מידע: evangelisch-in-jerusalem.org
deiah.de